

שנאת ישראל ללא יהודים, האידיאולוגיה האנטישמית של יאפאן בתקופת מלחמת העולם השנייה

Author(s): ב"ע שילוני

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. א (תשמ"א), pp. 125-145

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70042005>

Accessed: 26/11/2011 14:11

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

שנאת ישראל ללא יהודים האידיאולוגיה האנטישמית של יאפאן בתקופת מלחמת העולם השנייה

מאת בן-עמי שילוני

בתקופה שבין תום מלחמת העולם הראשונה לבין תום מלחמת העולם השנייה, כימי דור אחד, שגשגה ביאפאן ספרות אנטישמית. ספרות זו לא נבעה, כמו באירופה, מהלכי רוח עממיים של שנאת יהודים, שהרי לא היו כמעט יהודים ביאפאן¹; והיא לא נבעה, כמו במערב, ממסורת דתית של איבה כלפי 'רוצחי האל' או 'דוחי הנביא', שהרי רק פחות מאחוז אחד של היאפאנים היו נוצרים ולאיסלאם לא היתה אף פעם דריסת רגל ביאפאן². בשנים האחרונות התפרסמו במערב ספרים אחדים בדבר גורלן של קהילות ישראל תחת שלטון יאפאן³, אך רק מעט תשומת לב הוקדשה לשורשיה של האידיאולוגיה האנטישמית ביאפאן ולביטוייה. מניין היא צמחה? מהיכן שאבה את רעיונותיה? מי היו נושאי דברה? כיצד השפיעה על המדיניות כלפי היהודים? איזו עמדה נקטה כלפי הציונות? על שאלות אלה ואחרות ננסה להשיב במאמר שלהלן.

התגבשותה של התדמית השלילית

עם מתן היתר לכניסת זרים ליאפאן באמצע המאה הי"ט, הגיעו אליה גם היהודים הראשונים, אך מספרם לא עלה אף פעם על כמה מאות; הם היו חלק מקהילת הזרים שמנתה

- 1 ערב מלחמת העולם השנייה חיו ביאפאן כאלף יהודים, כמחציתם אשכנזים ומחציתם ספרדים. רובם ישבו בערי הנמל יוקהאמה וקובה. ראה: *The Universal Jewish Encyclopedia*, New York 1942, VI, p. 38.
 - 2 בשנת 1934 היו ביאפאן שלש-מאות ואחד-עשר אלף נוצרים, שהיו כמחצית האחוז מכלל האוכלוסיה. כשני שלישי מהם היו פרוטסטאנטים. ראה: Masaharu Anesaki, *Religious Life of the Japanese People*, Tokyo 1961, p. 89.
 - 3 שלושה החיבורים העיקריים עלי-כך באנגלית הם: H. Dicker, *Wanderers and Settlers in the Far East — A Century of Jewish Life in China and Japan*, New York 1962; D. Kranzler, *Japanese, Nazis and Jews — The Jewish Refugee Community of Shanghai, 1938–1945*, New York 1976; M. Tokayer—M. Swartz, *The Fugu Plan — The Untold Story of the Japanese and the Jews during World War II*, New York 1979.
- שלושת החיבורים העיקריים על כך ביאפאנית הם: Sugita Rokuichi, *Higashi Ajia e kita Yudayajin*, Tokyo 1967; Miyazawa Masanori, *Yudayajin ronkō*, Tokyo 1973; Kobayashi Masayuki, *Yudayajin*, Tokyo 1977.
- (הערה: השמות היאפאניים במאמר זה מופיעים במלואם ובסדר המקורי שלהם, כלומר שם משפחה לפני השם הפרטי).

רק רבבות אחדות לעומת האוכלוסיה המקומית שמנתה עם תום מלחמת העולם הראשונה חמישים וחמישה מיליון נפש. על רקע הגיוון הלאומי והלשוני של הזרים שהתיישבו ביאפאן לא בלטו היהודים כקהילה נפרדת, ומנקודת הראות של השינוי והבודדות נראתה היהדות ככת נוצרית נוספת. היהודים ביאפאן לא התבלטו בשום תחום מיוחד, פרט אולי לעיתונות המקומית בשפה האנגלית.⁴

בשני הדורות הראשונים שלאחר פתיחת שערי יאפאן לכניסת זרים היתה מלת התואר 'יהודי' (Yudaya)⁵ ידועה רק לקומץ משכילים, שקראו את 'הסוחר מוונציה' של שייקספיר או את סיפורי התנ"ך, והתדמית שהצטיירה להם היתה מיווג של שיילוק ויהודה איש קריות. אולם באותה תקופה עצמה, החל משנות השבעים של המאה הי"ט, החלה להתפשט גם הסברה המוזרה, שהובעה על-ידי המיסיונר הסקוטי מק-לוריד, כי היאפאנים הם צאצאי עשרת השבטים האבודים של ישראל.⁶ למרות שבסיסה ה'מדעי' של סברה זאת היה מופקפק מראשיתו, היא העניקה הילת כבוד מערבית למוצאו של העם היאפאני, בתקופה שיאפאנים רבים השתוקקו להיראות מערביים ככל האפשר בעיניהם של בני אירופה ואמריקה.

הדמות היהודית הנערצת ביותר ביאפאן בראשית המאה העשרים היה איש העסקים יעקב שיף, מראשי חברת ההשקעות האמריקנית הגדולה קוהן, ליב ושות'; הוא סייע לממשלת יאפאן לגייס הלוואות גדולות בארצות-הברית ובאנגליה בזמן מלחמת רוסיה-יאפאן. שיף ביקש לנקום ברוסיה הצארית על פרעות קייב של 1903 והכסף, שסייע לגייס, איפשר לממשלת יאפאן לרכוש אוניות מלחמה שמילאו תפקיד מכריע בקרב הימי של צושימה בשנת 1905. לאחר המלחמה העניקה ממשלת יאפאן לשיף את 'עיטור האוצר הקדוש' וכשביקר שיף ביאפאן בשנת 1906, הזמינו הקיסר לסעודה והעניק לו את אות ההצטיינות הגבוה: 'עיטור השמש העולה'.⁷

4 העורך של אחד העיתונים הראשונים בשפה האנגלית ביאפאן, בשנות השישים של המאה הי"ט, ג'פאן אקספרס, היה יהודי בשם רפאל שויער. עורכו של העיתון האנגלי החשוב ג'פאן אדברטייזר בין שתי מלחמות העולם היה היהודי ווילפרד פליישר, ראה: Ebihara Hachirō, *Nihon ōji shimbun-zasshi-shi*, Tokyo 1934, pp. 20–22

5 הסימנים הסיניים, שבהם השתמשו היאפאנים לכתיבת המלה 'יהודי' (יודאיה), היו 猶 שפירושו 'עדיין' ו- 太 שפירושו 'שמן' (השתמשו בהם רק בגלל צלילם הפונטי). לאחר המלחמה החלו לכתוב את המלה הזאת, כמו את רוב המלים הזרות, באותיות פונטיות.

6 אחדים מספריו של מק-לוריד יצאו לאור ביוקוהאמה על ידי המו"ל היהודי צ'ארלס לוי: N. McLeod, *Korea and the Lost Tribes of Israel*, Yokohama 1879; idem, *Japan and the Lost Tribes of Israel*, Nagasaki 1879. החשיבות הרבה שייחסו בעולם היהודי לחיאוריה זאת משתקפת מן המקום הרב שהיא תופסת בערך 'יאפאן' שבאנציקלופדיות היהודיות השונות לפני המלחמה. ראה: למשל: *The Universal Jewish Encyclopedia*, Berlin 1931, VIII, pp. 880–881; *Jewish Encyclopedia*, New York 1942, VI, pp. 38–41.

7 על פועלו של יעקב שיף למען יאפאן ראה: C. Adler, *Jacob Schiff, His Life and Letters*, New York 1928, I, pp. 212–259; G.D. Best, 'Financing a Foreign War: Jacob H. Schiff and Japan, 1904–05', *American Jewish Historical Quarterly*, LXI, 4 (June 1972), pp. 313–324

התדמית החיובית של היהודי באה לביטוי גם בספרים שתורגמו אותו זמן ליאפאנית. בשנת 1915 הופיע ביאפאן תרגום ספרו של ארתור רופין 'היהודים בזמן הזה' (הספר הופיע לראשונה בברלין בשנת 1904 ואחר-כך בלונדון בשנת 1913), ובו ניתוח חברתי של קהילות ישראל השונות.⁸

אולם המהפכה הרוסית יצרה תדמית חדשה של יהודי, שהאפילה על התדמיות הקודמות. ההתערבות הצבאית של יאפאן במזרח סיביר לצידם של הכוחות האנטי-בולשביקיים, פעילות שנמשכה ארבע שנים (1918–1922), חשפה את הקצינים היאפאניים שם לתעמולה האנטישמית החריפה של הרוסים ה'לבנים', שהאשימו את היהודים בגרימת המהפכה ובניהולה. ואומנם החוכרת האנטישמית הראשונה בשפה היאפאנית הופיעה בוולדיבוסטוק (שהיתה אז תחת כיבוש יאפאני) בשנת 1919 ובה קטעים מן 'הפרוטוקולים של זקני ציון'.⁹ מאז שימשו ה'פרוטוקולים' חומר בסיסי לספרות האנטישמית ביאפאן.¹⁰ עם שובם של קציני הצבא מסיביר, נפוצו הרעיונות האנטישמיים שהביאו עמם, בקרב חוגי הימין. לעומת זאת, ההוגים הליבראליים שביקשו להרחיב את הדמוקראטיה ביאפאן שללו גם את התיאוריה האנטישמית, שנועדה לדבריהם לנגח את עקרונות החירות והשוויון. כך מוצאים אנו את האיש הרוח הבולט ביותר בשנות ה-20, הפרופסור Yoshino Sakuzō מאוניברסיטת טוקיו, תוקף את התעמולה האנטישמית של חוגי הימין, בשני מאמרים שכתב בירחון רב היוקרה Chūō Kōron.¹¹

עליית היטלר לשלטון וההתקרבות היאפאנית-גרמנית בשנות השלושים הולידו גל חדש של תעמולה אנטישמית ביאפאן; זו שאבה את השראתה משופרות התעמולה הנאצים. בנוסף לתדמיתו של היהודי כמהפכן וחתרן מסוכן, מופיעה עכשיו גם התדמית של היהודי הקאפיטאליסט הגורם מלחמות כדי להשתלט על העולם. בתקופה זו, כאשר חלקים גדולים של הציבור היאפאני היו שרויים בחרדה מסיבות כלכליות ובינלאומיות, נוח היה לרבים להאמין כי בשורש כל צרותיהם מצויה כנופיה יהודית מסתורית המפעילה את מדינות המערב נגדם. דווקא העובדה שרוב היאפאנים לא ראו מימיהם יהודים הוסיפה נופך מסתורי לכוחם הדמוני.

בספרו של היטלר 'מיין קאמפף', שתורגם ליאפאנית בשנת 1938, מצויה פסקה העוסקת במזימותיהם של היהודים נגד יאפאן, וכך נאמר בה:

- 8 קובאיאשי (לעיל, הערה 3), עמ' 245, 274.
- 9 שם, עמ' 241. החוכרת נקראה 'רוח הראדיקאליזם' ומחברה היה Higuchi Ennosuke שנהג לכתוב גם תחת השם הספרותי Kitakami Umeishi.
- 10 במשך שנות העשרים והשלושים התפרסמו קטעים מתורגמים רבים מן ה'פרוטוקולים'. אך התרגום המלא הראשון מן המקור הרוסי הופיע רק בשנת 1938. S. Nilus, *Yudaya giteisho* (translated by Kubota Eikichi), Tokyo 1938.
- 11 המאמרים נקראו 'בקשר למוזמה היהודית לחתור תחת העולם' (מאי 1921); 'והאמת בקשר לאירגון הסודי כביכול הפרוש על-פני כל העולם' (יוני 1921). מעניין לציין כי בשנת 1922 ביקר אלברט אנשטיין ביאפאן והירצה סידרת הרצאות על-פי הזמנת השגריר הגרמני בטוקיו דאז, ווילהלם זולף.

היהודי יודע כי אף שעלה בידו, במשך אלף שנות הסתגלותו, לחתור תחת יסודותיהם של עמי אירופה... הוא יתקשה להשתלט על עם אסיאתי כמו יאפאן... הוא חושש כי הלאום היאפאני יעמוד למכשול בדרכו להשגת השלטון העולמי ולכן הוא מעוניין להרוס אותו. לפיכך מסית היהודי כיום את אומות העולם נגד יאפאן, כפי שהסית אותן בעבר נגד גרמניה¹².

תורת הגזע של היטלר לא היתה יכולה להתקבל ביאפאן, שהרי קשה היה למצוא יאפאנים שיסכימו כי הם נחותים מבחינה גזעית ומשמיים רק 'נושאי תרבות', לעומת הגרמנים שהם 'יוצרי תרבות' או לעומת היהודים – 'הורסי תרבות'¹³. אך טענתו של היטלר כי מאחורי הממשלות של ארצות-הברית ובריטניה, המנהלות מדיניות של בלימת יאפאן באסיה, ניצבים יהודים תאווי-בצע ושואפי-שררה, נראתה משכנעת בקרב אנשים שהיו רגילים למחשבה פשטנית.

השלטונות לא אימצו מעולם את קו התעמולה האנטישמי, אך הם סייעו בעקיפין למוסדות וגופים שביקשו לחקור את 'סוד כוחם' של היהודים. בשנת 1937 הוקם בטוקיו מכון פרטי לחקר ההשפעה היהודית בעולם ודרכי הלחימה בה. המכון, שנשא את השם Kokusai Seikei Gakkai (מכון לחקר הפוליטיקה והכלכלה הבינלאומיים), נהנה מתמיכה של מיניסטריון החוץ ופירסם שנתון בשם 'מחקרים על החתרנות הבינלאומית', שהפך בשנת 1940 לירחון בשם 'מחקרים על היהודים'¹⁴. בראש המכון עמד הגנרל בדימוס Shiōden Nobutaka, ששימש במלחמת העולם הראשונה נספח צבאי בפאריס ואחר כך שירת בסיביר.

בשנת 1938 יצא שיאודן להשתתף בכנס האנטישמי בעיר ארפורט שבגרמניה. לאחר מכן נפגש בנירנברג עם 'וליוס שטרייכר', עורכו של כתב העת האנטישמי 'דר שטיירמר'. ביוני 1939 פירסם ה'שטיירמר' מאמר גדול על 'היהודים ביאפאן', ובו העלה על נס את מאבקו של שיאודן נגד 'הסכנה היהודית' האורכת לטוהרו של הגזע היאפאני¹⁵. חודש לאחר מכן פירסם העיתון מכתב מאת הגנרל שיאודן. במכתב בישר הגנרל כי יותר ויותר יאפאנים מתחילים להבין את מזימתם של היהודים לגרור את העולם למלחמה חדשה¹⁶.

12 Adolf Hitler, *Mein Kampf* (translated by R. Manheim), Boston 1943, pp. 639–640

13 שם, עמ' 290–308. אצל היטלר מייצגים הגרמנים, היאפאנים והיהודים את שלושת הקטבים של ההווה האנושית. בראשית שנות השלושים עמד בראש 'אגודת גרמניה – יאפאן' בברלין, פרופסור יהודי W. Haas; הוא נאלץ לפרוש מתפקידו לאחר עליית הנאצים לשלטון.

14 מיאזוואה (לעיל, הערה 3), עמ' 86 ואילך.

15 *Der Stürmer*, No. 23 (June 1939), p. 4

16 שם, מספר 28 (יולי 1939), עמ' 2. בספר זכרונותיו, שפורסם אחרי המלחמה, מנסה שיאודן להסתיר את פעילותו האנטישמית. הוא כותב כי בזמן שירותו בחארבין החל מתעניין בנושא היהודי, ובעקבות זאת ביקר בכתי יהודים והשתתף בתפילות חג בכתי כנסת.

Shiōden Nobutaka, *Shiōden Nobutaka kaikoroku*, Tokyo 1964, pp. 118–120

בשנת 1941 התפרסם ביאפאן ספרו של שיאודן 'רעיונותיהם ומעשיהם של היהודים', שבו סיכם את השקפתו האנטישמית. בספר זה התפלמס עם 'שש הטענות שנוהגים להעלות לזכותם של היהודים', שהן: נדיבות ליבם, הצלחותיהם, יכולתם להביא תועלת, מוצא משותף עם היאפאנים, קשריהם עם הבונים החופשיים, ומדיניותה של יאפאן שלא להפלות בין גזע לגזע. הוא ניסה לסתור את הטענות האלה אחת לאחת; וטען, למשל, כי לתיאוריית המוצא המשותף אין בסיס מדעי, כי נדיבותם של היהודים היא רק העמדת פנים וכי סובלנותה הגזעית של יאפאן אין פירושה שעליה להתייחס בסובלנות ליסודות שליליים¹⁷. ספרו של שיאודן היה רק אחד מתוך עשרות ספרים, שהתפרסמו בשנים של ערב המלחמה נגד ארצות-הברית על נושא היהודים. ההיסטוריון היאפאני מיאזאווה מונה עשרים ושמונה ספרים על נושא זה שהתפרסמו במשך שנה אחת בלבד. רובם של הספרים האלה מתארים את הסכנה הצפויה ליאפאן ולעולם ממזימותיהם של היהודים והבונים החופשיים, למרות שהמידע שהיה לרוב הקוראים היאפאנים על הבונים החופשיים היה מעורפל כמו המידע שהיה להם על היהודים; רבים חשבו את המלים הללו כמלים נרדפות¹⁸.

היועצים לענייני יהודים והשקפותיהם

בשנות השלושים מונו יועצים מיוחדים לענייני יהודים בצבא ובצי של יאפאן. תפקידם היה ליעץ בכל הנוגע ליחסים עם הקהילות היהודיות ביבשת אסיה ולהזהיר מפני הסכנות האורבות ליאפאן מן היהדות הבינלאומית. יועצים אלה שאבו את הידע שלהם מקריאת ספרות אנטישמית וממגעים תכופים עם יהודים. מקורות מידע אלה הביאו למיזוג מעניין של אנטישמיות אידיאולוגית עם פילושמיות מעשית. השניים לא סתרו אחד את השני: מתוך אמונה בכוחם הדימוני של היהודים, הם הסיקו את המסקנה כי על יאפאן לרכוש את אהדתם של היהודים כדי שכוח זה יפעל לטובתה.

יועץ הצבא לענייני יהודים היה הקולונל Yasue Norihiro, שהשתתף בשעתו בקרבות בסיביר ואף תירגם קטעים מן 'הפרוטוקולים של זקני ציון' ליאפאנית. בשנת 1927, כאשר היה יאסואה בדרכו לאירופה יחד עם הכומר היאפאני Sakai Shōgun, התעכבו השניים מספר שבועות בארץ-ישראל. הם סיירו בארץ, נפגשו עם אישים שונים ואף קיבלו, למשך מספר ימים, מלווה מיוחד מטעם ההנהלה הציונית (העיתונאי משה מדוני)¹⁹.

17 Shiōden Nobutaka, *Yudaya shisō oyobi undō*, Tokyo 1941, pp. 350–357. בזכרונותיו מתייחס שיאודן לתיאוריה שהיאפאנים הם צאצאי עשרת השבטים. הוא דוחה אותה בטענה כי זוהי המצאה של החיילים היהודים בצבא הצאר, שביקשו לנחם את עצמם בדרך זאת על מפלת ארצם במלחמת רוסיה – יאפאן. שיאודן (לעיל, הערה 16), עמ' 123–124.

18 מיאזאווה (לעיל, הערה 3), עמ' 95, 220 ואילך.

19 ב-7.7.1928 שלח סאקאי מכתב לקולונל קיש, מנהל המחלקה המדינית של ההנהלה הציונית בירושלים, ובו תודה על הכנסת האורחים והצעה שהסתדרות הציונית תשגר מתנה לקיסר הירוהיטו לרגל הכרתו בנובמבר אותה שנה. המכתב נשא את התאריך 'שנת 5688 (תרפ"ח) והזכיר את 'שני העמים הנבחרים שלנו'. הקולונל קיש העביר את ההצעה

בשנת 1934 פירסם יאסואה ביאפאן את ספרו 'היהודים', בהוצאת בית החייל בטוקיו; לספר צירף הקדמה שר הצבא לשעבר, הגנרל מינאמי ג'ירו²⁰. בפתח ספרו מסביר יאסואה כי ערך את מחקרו על-פי בקשה של אירגון החיילים המשוחררים, והספר נועד לחשוף את כוחם הנסתר של היהודים בעולם. בהמשך הספר הוא מגלה כי היהודים גרמו לפרוץ מלחמת העולם הראשונה, בכך שרצחו את הנסיך פראנץ פרדיננד; וכי הם ממשיכים במזימתם להשתלט על העולם בכך שהם חודרים לחבר הלאומים ולממשלותיהן של מדינות שונות. אחרי שהוא מונה את היהודים בעלי ההשפעה בעולם, מגיע המחבר למסקנה שהיהודים שולטים הן במדינות הקאפיטליסטיות והן בברית-המועצות²¹.

אך התרמית היהודית בספרו של יאסואה אינה כולה שחורה. הוא דוחה את התיאוריה כי היאפאנים הם צאצאי עשרת השבטים, אך מודה כי יש הרבה קווי דמיון בין שני העמים. 'היהודים, כמונו, מתייחסים יפה אל ילדיהם, מוקירים את הוריהם, מכבדים את מסורת אבותיהם ומעניקים לגברים מעמד נכבד יותר מאשר לנשים'. פרק מיוחד בספר מוקדש לארץ-ישראל. המחבר כותב באהדה על היהודים החרדים המתפללים כל היום על-יד הכותל-המערבי ועל החלוצים החרוצים הבונים כפרים חדשים²². הספר כולל גם צילומים מן הביקור בארץ, ביניהם תמונה של האוניברסיטה-העברית על ה-הר-הצופים.

מסקנתו המעשית של יאסואה היתה כי יאפאן יכולה לצאת נשכרת אם תמשיך לצידה את 'היסודות החיוביים' שבקרב היהודים, בתקופה שעמים אחרים מגרשים אותם. ואומנם, על-פי עצתו של יאסואה ובתמיכתו של מפקד הזרוע המדינית של הצבא היאפאני במנצ'וריה – הגנרל Higuchi Kiichirō, התירו שלטונות יאפאן בסוף שנות השלושים לאלפי פליטים יהודים מאירופה להיכנס למנצ'וריה ולמצוא בה מקלט. בשנים 1937–1940 סייע יאסואה לארגן שלושה קונגרסים של יהודי המזרח הרחוק בארביין לדיון בגורלם של היהודים במזרח אסיה. קונגרסים אלה – שבהם התנוססו דגלי יאפאן ודגלי תכלת-לבן זה בצד זה, ושבהם בידרו גנרלים יאפאניים כשמשמר של תנועת 'ביתר' ניצב על ידם – נועדו 'להוכיח' לעולם היהודי כי היהודים נהנים מחופש תחת שלטון יאפאן²³. בצורה זו קיוו השלטונות היאפאניים למשוך הון יהודי למנצ'וריה וליצור דעת-קהל אוהדת ליאפאן בקרב היהודים 'השולטים' באמריקה'. המימסד היהודי במנצ'וריה הוקיר את פעולתם של הגנרל היגוצ'י והקולונל יאסואה למען עם-ישראל, וביוני 1941 רשמה אותם

להנהלה הציונית בלונדון, בצינו כי היא באה מצדו של 'משוגענער גוי' יאפאני. בינתיים חלף המועד והרעיון לא הוגשם. ראה חיק Z4/10 233 בארכיון הציוני. סאקאי עצמו, למרות שביקש להופיע בארץ כאוהב ישראל, פירסם בראשית שנות העשרים מספר חיבורים אנטישמיים, המוזכרים בקוביאשי (לעיל, הערה 3), עמ' 238–245.

Yasue Norihiro, *Yudaya no hitobito*, Tokyo 1934 20

שם, עמ' 2 ואילך. 21

שם, עמ' 156 ואילך. 22

ראה עדותו של ד"ר אברהם קריפמן, שעמד אז בראש קהילת חארביין. חיק 03/3168 בארכיון 'יד ושם'. ראה גם דיקר, שם, עמ' 77 ואילך. 23

'המועצה הלאומית של יהודי המזרח הרחוק' בספר הזהב של הקרן הקיימת לישראל בירושלים²⁴.

יועץ הצי לענייני יהודים היה הקאפיטאן Inuzuka Koresbige, שישב בשאנחאי. בשנת 1939 פירסם אינוזוקה, תחת הפסבדונים Utsunomiya Kiyo, את ספרו 'השאלה היהודית ויאפאן'²⁵. בספרו זה מתריע המחבר נגד הסכנה היהודית ליאפאן. הסכנה החלה כאשר 'הנוסע היהודי מארקו פולו' הפיץ את הבדותא כי ביאפאן מצויים אוצרות כסף וזהב וגרם כעבור כמה מאות שנים לכך כי 'היהודי קולומבוס', מתוך תשוקה לחמוס אוצרות אלה, גילה את אמריקה. אינוזוקה טוען, כי למרות שאין כמעט יהודים ביאפאן, הסתננו לתוכה 'אידיאולוגיות יהודיות הרסניות' כמו ליבראליזם וקומוניזם, והן מאיימות על עצם קיומה²⁶. אולם גם מסקנתו של אינוזוקה היא כי על אף הסכנה הטמונה ביהודים, יכולה יאפאן להפיק מהם תועלת רבה אם תדע לטפל בהם כיאות. בדין-וחשבון שכתב לממונים עליו בטוקיו בשנת 1939 הוא הישווה את היהודים לדג-הכדור (fugu) המרעיל, 'מי שידע איך להכינו זוכה במאכל תאוה, אך מי שאינו יודע איך לטפל בו עלול למות'²⁷.

בספרו מציין אינוזוקה כי גירוש היהודים על-ידי גרמניה וסגירת שערי ארץ-ישראל בפניהם על-ידי בריטניה, מעניקים הזדמנות פז ליאפאן להציע להם מקלט בשטחי שלטונה. אין בכך סתירה לעיקרון של 'אסיה לאסיאתיים', כי לדעתו היהודים הם אסיאתיים, שלמרות נדודים משך אלפי שנה שמרו על מורשתם האסיאתית²⁸. לפיכך הפרק האחרון של הספר, הנושא את הכותרת 'פניה אל מנהיגי היהודים', קורא ליהודים להכיר במנהיגותה של יאפאן באסיה ולהקים יחד איתה את הדרך החדש באסיה המזרחית²⁹.

על-פי המלצתו של אינוזוקה עודדו שלטונות הצי של יאפאן את התיישבותם של אלפי פליטים יהודים מאירופה, בשאנחאי. בשנים 1938–1941 מצאו מקלט בשאנחאי כשבעה-עשר אלף פליטים יהודיים ממרכז אירופה וממזרח, ביניהם כל הרבנים והאברכים של

24 ראה 'ספר הזהב של הקרן הקיימת לישראל', כרך 6, מספרים 4026, 4027, 4028. האיש

השלישי הרשום אתם הוא ד"ר אברהם קויפמן, נשיא קהילת חארכין, ראה תצלום בעמוד הסמוך.

25 Utsunomiya Kiyo, *Yudaya mondai to Nihon*, Tokyo 1939. אשר לזיהוי של אוצנומיה עם אינוזוקה אני מסתמך על ראיון עם קובאיאשי (19.8.1977); ראה גם קראנצ'ר (לעיל, הערה 3), עמ' 251 הערה 5.

26 אוצנומיה (בהערה הקודמת), עמ' 158 ואילך.

27 ציטוט זה, משמו של אינוזוקה מופיע במאמר 'היהודים ביאפאן' שנתחבר על-ידי: Kase Hideaki, 'Nihon no naka no Yudayajin', *Chuō Kōron*, May 1971, p. 242, שימש בסיס לשם של ספרם של הרב מארווין טוקאירי ומארי שווארץ 'תוכנית פוגו' (לעיל, הערה 3). אולם יש לזכור שתוכנית בשם כזה לא היתה קיימת, וטענת המחברים כי היאפאנים ביקשו להקים 'ישראל באסיה' היא מוגזמת ביותר. המירב שהיועצים היאפאניים לענייני יהודים חשבו עליו היה שטח אוטונומי קטן במנצ'וריה או בשאנחאי, אך גם רעיון זה לא לבש אף פעם צורה של תוכנית מעשית. ראה גם קאסה, שם, עמ' 241.

28 אוצנומיה (לעיל, הערה 25), עמ' 423–424.

29 שם, עמ' 477 ואילך.

ספר הזהב של הקהה הקיימת לישראל				
מספר	שם הנרשם	התעודות	בהסמכות	יום
4011	יוסף וסמון ז"ל JOSEPH WITSMAN נפטר		הגוף הלאומי הממשלתי הממשלתי	ל' כסלו ת"ש
4012	ב. וסמון ז"ל BARNEY WITSMAN נפטר	דרכון סכר 8	הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4013	יצחק שטצ'ר ISAC SHETZER נפטר	דרכון סכר 8	הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4014	יוסף מנדל וביאטריסה רוזנפלד JOSEPH MANDELL AND BEATRICE ROSENFELD נפטר	דרכון סכר 8	הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4015	חיה גת צבי רחל עפסיין ז"ל MRS. IDA EPSTEIN נפטר	דרכון סכר 8	הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4016	הגנרל הימני GENERAL HIGUCHI נפטר		הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4017	ד"ר אברהם קאופמן DR. ABRAHAM KAUFMAN נפטר		הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4018	המפקד נ. יאסואה COLONEL N. YASUE נפטר		הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4019	מר שמעון דיסקין ודניאל נפטר	לחי 20- 20	הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש
4020	משה סבידסקי נפטר	לחי 20- 20	הגוף הלאומי הממשלתי	י' כסלו ת"ש

הרישומים של הגנרל היגוצי והקולונל יאסואה ב'ספר הזהב של הקהה הקיימת לישראל', מיום י"ט בתמוז תש"א. הצילום הוא באדיבותה של הקהה הקיימת לישראל

ישיבת מיר המפורסמת³⁰. דוד קראנצלר, שחקר את תולדות הקהילה היהודית בשאנחאי בזמן המלחמה, מצטט נאום ראדיו של אינווקה בפני הפליטים, שבו הכריז כי 'החלום היהודי העתיק של שיבה למזרח הולך ומתגשם לנגד עינינו בשאנחאי'³¹. גם אינווקה זכה להוקרה על פעלו; בחוש מארס 1941 קיבל אות הוקרה מטעם איגוד הרבנים האורתודוקסיים בארצות-הברית – קופסת סיגריות מכסף ועליה הקדשה המודה לו על 'שירותיו למען העם היהודי'³². קופסה זאת הצילה את חייו אחרי המלחמה, כאשר האמריקאים ביקשו להעמידו לדין כפושע מלחמה. בשנים שלאחר המלחמה היה אינווקה פעיל באגודת יאפאן-ישראל בטוקיו³³.

יועץ מסוג אחר לענייני יהודים היה ד"ר Kotsuji Setsuzō, נוצרי ומרצה למקרא באוניברסיטה אאויאמה גאקואין שבטוקיו. בשנת 1938 הצטרף הד"ר קוצוג'י למכון המחקר של הגנרל שיאודן, ובשנה שלאחריה יצא למנצ'וריה לשמש יועץ לענייני יהודים של חברת הרכבות הדרום-מנצ'ורית שבשליטת יאפאן. כאשר התכנס, בדצמבר 1939, הכנס השלישי של יהודי המזרח הרחוק בחארבין, הפתיע קוצוג'י את משתתפיו כאשר נשא בפניהם ברכה בשפה העברית. בשנת 1943 פירסם קוצוג'י בטוקיו את ספרו 'דמותם של היהודים' ובו תיאור אובייקטיבי של מנהגי היהודים. לאחר המלחמה גברה התעניינותו של קוצוג'י ביהדות ובשנת 1959 הוא ביקר בירושלים, נימול והתגייר³⁴.

תקוותם של היועצים לענייני יהודים, בעיקר של הצבא והצי, כי יחס אוהד כלפי הפליטים היהודיים יביא למשיכת הון יהודי וישפר את תדמיתה של יאפאן במערב, התברר. היהודים שהתיישבו במנצ'וריה ובשאנחאי היו פליטים חסרי כל, והמנהיגות היהודית בארצות-הברית סירבה להעניק את תמיכתה למדינה שכרתה ברית עם היטלר³⁵.

הדוכרים האנטישמיים של תקופת המלחמה

האנטישמיות היאפאנית הגיעה לשיאה בתקופת המלחמה נגד ארצות-הברית ואנגליה, כאשר השתלבה בתעמולת המלחמה הכללית של יאפאן. אולם, למרות העובדה שיאפאן לחמה שכם אחד עם גרמניה הנאצית, לא הגיעה בה האנטישמיות אף פעם לדרגה של קו רשמי, לא בתחום המעשי ולא במישור ההצהרתי. שר החוץ מאצואוקה, שחתם על הברית

30 על דרכם של הפליטים מאירופה דרך ברית-המועצות ויאפאן לשאנחאי ראה עדותו של יהושע ברם, תיק 03/3045 ארכיון 'יד ושם'. ראה גם קראנצלר, שם, עמ' 25 ואילך.

31 קראנצלר (לעיל, הערה 3), עמ' 326–327.

32 שם, עמ' 174.

33 קאסה, שם, עמ' 240.

34 לאחר התגיירותו, כתב קוצוג'י, בשמו החדש אברהם, את האוטוביוגרפיה שלו, שבה תיאר את דרכו ליהדות. Abraham Kotsuji, *From Tokyo to Jerusalem*, New York 1964.

35 ב-22.11.1938 כתב הד"ר סטפאן וייז, נשיא הקונגרס הציוני האמריקאי, לאחד השליחים היהודים ממנצ'וריה כי יהודי ארצות-הברית לא יתמכו לעולם ב'מדינה פאשיסטית כמו יאפאן'. קראנצלר (לעיל, הערה 3), עמ' 228.

עם ה'ציר' בספטמבר 1940, הבטיח לאיש עסקים יהודי ממנצ'וריה בדצמבר אותה שנה כי יאפאן לא תאמץ לעצמה את המדיניות האנטי-יהודית של גרמניה.³⁶

לאחר פרוץ המלחמה בדצמבר 1941 נאסר על פליטים יהודיים נוספים להיכנס לשטחים שבשליטת יאפאן, ובפברואר 1943 אולצו הפליטים היהודיים בשאנחאי להסתגר בתוך 'גיטו'. אך רשמית חלה חובת הגיטו רק על הפליטים חסרי הנתינות בעיר (המלה 'יהודי' לא נזכרה בפקודה) ולכן הקהילה היהודית הוותיקה בשאנחאי, כמו גם הקהילות במקומות אחרים בסין ובמנצ'וריה, היתה משוחררת ממנה. אך גם היהודים שכונסו בגיטו לא הוצאו להורג וניתן להם לצאת ממנו לצרכי עבודה. החיים הדתיים והפעילות הציונית נמשכו ללא הפסק.³⁷

בתוך יאפאן עצמה גברה התעמולה האנטישמית, אך דובריה נשארו אנשים וגופים בשולי המימסד. במשך כל תקופת המלחמה לא נשמעו הצהרות אנטישמיות מפי הקיסר, מפי ראש הממשלה או אחד משריה. המדיניות הרשמית של טיפוח 'הארמוניה גזעית' באסיה מנעה מיאפאן את ההיגררות אחר גרמניה בעניין היחס ליהודים, למרות שבאופן לא-רשמי עודדו השלטונות התבטאויות אנטישמיות בעיתונות ובכינוסים ציבוריים שונים. באפריל 1942 נערכו בחירות כלליות לבית התחתון של הפארלאמנט היאפאני. בין הנבחרים החדשים היו שני דוברים אנטישמים, הגנרל בדימוס שיאודן ושגריר יאפאן לשעבר באיטליה Shiratori Toshio. שיאודן אף זכה במספר הקולות הגדול ביותר שמועמד יחיד כלשהו זכה באותן בחירות. אך הפארלאמנט עצמו לא דן, אף לא פעם אחת, בנושא היהודים. ההתייחסות היחידה שלו לנושא זה היתה בינואר 1944, כאשר הגיש שיאודן שאילתא לממשלה בעניין מדיניותה כלפי היהודים. שר החינוך אוקאבה, שהשיב לשאילתא, הודה שהממשלה לא הקדישה תשומת לב נאותה לשאלה זאת, אך הבהיר שלגבי יאפאן זו שאלה אידיאולוגית ולא שאלה מעשית.³⁸

לפני פרוץ המלחמה התפזרו כל המפלגות הפוליטיות ביאפאן ובמקומן הוקם גוף רשמי למחצה שנקרא 'האגודה לסיוע לשלטון הקיסרי' (Taisei Yokusankai), או כפי שהיא ידועה בראשי התיבות האנגליים שלה (IRAA). בדצמבר 1942 קיבל גוף זה החלטה הקוראת לטהר את תרבות יאפאן מכל ההשפעות השליליות של המערב 'כמו הרעיונות של הבונים החופשיים, מועדון רוטרי או כל דבר אחר שריח יהודי נודף ממנו'.³⁹ גם כאן, כמו

36 ד"ר אברהם קויפמן, המצטט את ההכרזה הזאת בעדותו, מגלה גם כי בשנת 1940 התערב שר החוץ מאצואוקה והביא לסגירתה של תערוכה אנטישמית ביאפאן, אחרי שיהודי חארכין מחו על כך. תיק 03/3168, ארכיון 'יד ושם'.

37 על החיים היהודיים התוססים בשאנחאי בתקופת המלחמה ועל פעילותה של התנועה הציונית בה אפשר ללמוד מן השבועון 'אונזער לעבן', שיצא לאור בשאנחאי במשך כל תקופת המלחמה.

38 שיאודן, שנבחר באיזור הבחירה של טוקיו, זכה ב-76,250 קולות. השאילתא שלו והתשובה עליה ביום 26.1.1944 מצוטטות במיאזאווה (לעיל, הערה 3), עמ' 110-111. בניגוד לרייכטאג הגרמני, פעל הפארלאמנט היאפאני במשך כל תקופת המלחמה.

39 12.12.1942, (להלן: גט"א) Japan Times and Advertiser

בהצהרתו של שר החינוך, מופיעה היהדות כמסגרת ערכים מערבית ולא כישות אתנית. בתמיכתם של ה'אגודה לסיוע' ולשכת ההסברה הממשלתית נערכו בזמן המלחמה תערוכות רבות בבתי כלבו, שנועדו להמחיש לציבור את הסכנות השונות האורבות לו. במסגרת זו נפתחה בינואר 1943 בחנות הכלבו הגדולה מאצויה שבטוקיו תערוכה על הנושא 'הבונים החופשיים, האירגון הבינלאומי החשאי של היהודים'. בין המוצגים בתערוכה היתה גם 'לשכה של הבונים החופשיים, שנתפשה בשלימותה על ידי כוחותינו בדרום-מזרח-אסיה'⁴⁰. בדצמבר אותה שנה נפתחה בחנות כלבו אחרת, מיצוקושי, תערוכה בגנות הסרטים האמריקאים. בין השאר הוצגה בה תמונתו של צ'רלי צ'אפלין, שנועדה להמחיש את 'הערמומיות הרעיונית של היהודים השולטים בתעשיית הסרטים האמריקאית'⁴¹.

ביוני 1943 אירגן מכון המחקר של הגנרל שיאודן כנס ציבורי על נושא 'הבעיה היהודית', שקיבל את חסותם של אגודת הסופרים והעיתון 'מאיניצ'י שימבון'. כחמש מאות איש השתתפו בכנס זה ובין ההרצאות שהושמעו בו היו: 'חשיפת המושכים בחוטי הפוליטיקה הבינלאומית' (שיאודן), 'יאפאן הקיסרית והיהודים' (שיראטורי), וכן 'הכוח הפינאנסי של היהודים', 'חוקי התלמוד היהודיים והפילוסופיה הסודית של הקבלה' ו'הכוח היהודי והעיתונות'⁴².

בינואר 1944 אירגנה 'הליגה להגשמת הצו הקיסרי בעניין חינוך' סימפוזיון על המזימות היהודיות נגד יאפאן. השתתפו בו שלושים איש, ביניהם מספר קציני צבא וצי בכירים, סגן השר של חצר הקיסר וחברי הפארלאמנט שיאודן ושיראטורי. הסימפוזיון נוהל על ידי איש האצולה הנסיך Ichijō Sanetaka, ששימש גם כנשיאה של ה'ליגה'⁴³.

בעוד שלפני המלחמה היתה האנטישמיות נחלתו של חוג שולי בקרב אנשי הרוח היאפאניים, הרי בתקופת המלחמה היא קיבלה תמיכה ויוקרה אינטלקטואלית. ההיסטוריון אירוקאוה דאיקיצי מספר בזכרונותיו כי כאשר היה בזמן המלחמה סטודנט באוניברסיטת טוקיו, היתה האידיאולוגיה האנטישמית מקובלת בקרב הפרופסורים שלו, והיא השפיעה גם על הסטודנטים⁴⁴.

הפובליציסט הבולט ביותר של תקופת המלחמה היה העיתונאי הקשיש Tokutomi Sohō, שהתפרסם בשנות השמונים של המאה הי"ט בזכות השקפותיו הליבראליות. אולם, בעקבות המלחמה הראשונה עם סין בשנים 1894–1895 הוא הפך לאומני ואחר-כך, ככל שהודקן נעשה קיצוני יותר בהשקפותיו. לאחר פרוץ המלחמה עם ארצות-הברית נבחר טוקוטומי להיות נשיא אגודת הסופרים ונשיא אגודת הפובליציסטים. בשנת 1944, בהיותו

40 14.1.1943, (להלן: נ"ט) Nippon Times

41 נ"ט, 16.12.1943

42 מיאזאווה (לעיל, הערה 3), עמ' 193.

43 נ"ט, 21.1.1944

44 Irokawa Daikichi, *Aru Shōwa-shi*, Tokyo 1975, pp. 91–92

בן שמונים ואחת, פירסם טוקוטומי ספר לעידוד העם במלחמה, בשם 'מקראה לעם הנחוש בהחלטתו לנצח במלחמה'. בספר זה נכללה גם פיסקה העוסקת ביהודים. טוקוטומי כתב כי:

היהודים הם קללת המין האנושי. תחת המסווה של שלטון דמוקרטי, הם משליטים את כוחם הפלוטוקראטי בארצות-הברית והופכים אותה למאורה יהודית... ברור כיום לכל אחד כי רוזבלט מנהל את המלחמה הנוכחית לא למען הדמוקרטיה אלא למען היהודים העשירים בארצו.⁴⁵

העיתונות היומית ביאפאן מילאה תפקיד חשוב בהפצת האידיאולוגיה האנטישמית ברחבי המדינה. בניגוד למדינות הטוטאליטאריות במערב, לא היו ביאפאן עיתונים רשמיים של הממשלה או מפלגת השלטון, והעיתונים נשארו בבעלות פרטית. אך בגלל משטר הדיכוי שהיה קיים בתקופת המלחמה, כתבו העיתונים על פי הקו שהשלטונות היתוו להם והיו נתונים לביקורת קפדנית של הצנזורה. לעיתונות היתה תפוצה גדולה, בגלל השיעור הגבוה של יודעי קרוא וכתוב וההתעניינות הציבורית המתמדת במהלך המלחמה. העיתון הגדול ביותר היה 'אסאהי שימבון', תפוצתו היומית היתה כ-2.5 מיליון עותקים, אחריו צעדו ה'מאיניצ'י שימבון' – כ-2 מיליון עותקים, וה'יומיאורי שימבון' – כ-1.5 מיליון עותקים.⁴⁶

מתוך שלושה אלה, נקט ה'מאיניצ'י' בקו האנטישמי ביותר, שהתבטא לעתים קרובות במאמרי המערכת שלו. ב-6.3.1943 פירסם עיתון זה מאמר מערכת תחת הכותרת 'אמריקה בידי היהודים', שבו נאמר בין השאר:

ארצות-הברית עומדת ליפול כליל בידי היהודים, אף שעדיין לא ברור אם יהיה זה בידי היהודים האדומים או היהודים הלבנים. אך מה שברור מעל כל ספק הוא שהעם האמריקני הולך ומאבד את עצמאותו והופך לכלי משחק בידיהם... עוד לפני המלחמה הצליחו היהודים לשעבד את האמריקנים באמצעות חנויות הכלבו שלהם למימכר בגדים מוכנים והאוטומאטים המרובים שלהם למימכר מזון מוכן... עכשיו מעניקה להם המלחמה הזדמנות נוספת להשתלט על אמריקה.⁴⁷

תשעה ימים לאחר מכן פירסם אותו עיתון מאמר מערכת נוסף שבו כתב בין השאר:

כל מי שמכיר את ארצות-הברית יודע כי האמריקני הפשוט הוא אדם חסר חינוך, חסר תרבות וחסר נימוסים. לפיכך קל היה ליהודים הערמומים לשלהב את ההרפתקנות

45 Tokutomi Ichirō (Sohō), *Hisshō kokumin dokuhon*, Tokyo 1944, pp. 71–72

46 המלה 'שימבון' פירושה: עיתון. ה'מאיניצ'י שימבון' נוצר בשנת 1943 ממזוג שני העיתונים הקרובים 'אוסאקה מאיניצ'י שימבון' ו'טוקיו ניצ'יניצ'י שימבון'. ה'יומיאורי שימבון' התמזג בשנת 1942 עם ה'הוצ'י שימבון' והעיתון המשותף נקרא 'יומיאורי-הוצ'י'.

47 6.3.1943, (להלן: מ"ש) *Mainichi shimbun*

הילדותית של האמריקנים ולשגר אותם אל החזית כדי שימותו שם בהמוניהם... כמובן שליהודים לא איכפת אם אחרים מתים⁴⁸.

העיתון גם האשים את היהודים באחריות למתרחש בחזית האיטלקית. ב־29.7.1943 התפרסם כי היהודים האמריקניים, מתוך שנאתם לנצרות, הסיתו להפצצת העיר הקדושה רומא. ב־3.4.1944 פורסם בעיתון כי היהודים האיטלקים, בתיאום עם אחיהם מעבר לים, חתרו תחת המישטר הפאשיסטי עד אשר הפילו אותו⁴⁹.

ה'אסאהי', שהיה ידוע בעבר כעיתון ליבראלי, לא נמנע מפירסום דברי התקפה חריפים נגד יהודים, אך בעיתון זה נתפרסמו פחות מאמרי מערכת בנידון. בדצמבר 1943 פורסם בעיתון ראיון עם חבר הפארלאמנט שיראטורי ובו ההצהרה הבאה:

למרות שאיני מסכים לדעתם של אותם מומחים לענייני יהודים הטוענים כי היהודים אשמים בכל הצרות בעולם, אני סבור כי על מנת להכיר את האויב עלינו להתחקות היטב אחר אופיים השטני של היהודים השולטים במחנה. אין דמוקראטיה בארצות־הברית ובאנגליה. בארצות־הברית שולטת כנופיה של כעשרים יהודים, בראשותו של פראנקלין רוזבלט, ובאנגליה יש אוליגארכיה יהודית. יאפאן ניצבת בדרכם של היהודים לשלטון עולמי ולכן הם שופכים עליה את מחמתם. אם יאפאן תיפול, ישתלטו היהודים על העולם כולו ולאנושות יהיה צפוי עתיד עגום⁵⁰.

ב־21.4.1944 פירסם העיתון מאמר מאת האדמירל Fukui Nobutaka, מפקד בית־החולים־הצבאי של הצי, ובו האשמה נגד הרופאים היהודים שחיו בעבר בגרמניה, שמתוך התלהבותם ליישם את שיטתו של המדען היהודי מאקס רובנר בדבר מדידת קלוריות, גרמו לתוהו ובוהו באספקת המזון לאוכלוסיה ולתבוסתה של גרמניה במלחמת העולם הראשונה. לפיכך, כאשר יצאה גרמניה למלחמתה הנוכחית היא הקפידה לגרש מראש עשרת אלפים רופאים יהודיים ובכך שיפרה את איכות החיים שלה⁵¹.

ב־12.7.1944 התפרסם בעיתון מאמר תחת הכותרת 'השאיפות של היהודים', שבו נאמרו גם הדברים הבאים:

שאיפתם של היהודים היא להשתלט על העולם ולדכא את כל העמים האחרים. הנה כך הם צברו הון של עשרים מיליארד דולאר, כדי שיוכלו להפעיל את השפעתם בכל אתר. אך מטרתם הסופית היא לאלץ את כל האנושות לעבוד את אלוהיהם ולהמליך מלך יהודי על העולם. זוהי המטרה ארוכת־הטווח של זקני ציון...היהודים

48 שם, 15.3.1943.

49 שם, 29.7.1943 ; 3.4.1944.

50 (להלן: א"ש) *Asahi shimbun*, 9.12.1943.

51 כפי שמצוטט ביומנו של קיוסאווה קיושי, שיצא לאור אחר המלחמה תחת השם 'יומן מימי

האפלה'. Kiyosawa Kiyoshi, *Ankoku nikki*, Tokyo 1970, II, pp. 85–86.

קריקאטורה אנטישמית, הנושאת את הכותרת 'גיהנום עלי אדמות'. התפרסמה בשנת 1941.
 מתוך: Shimizu Isao, *Taiheiyo sensōki no manga*, Tokyo 1971, p. 5

והיאפאנים ניצבים אלה מול אלה, כי המדינה הקיסרית שלנו מפריעה להם לבצע את זממם. לכן כאשר רוזבלט מכריז כי בכוונתו למחוק את יאפאן מעל פני האדמה, הוא מבטא את שאיפתם של זקני ציון⁵².

גם העיתון 'יומיאורי' לא טמן ידו בצלחת. בספטמבר 1942 כתב בו שיראטורי מאמר תחת הכותרת 'בגנות היהודים', שבו חזר על ההאשמה כי היהודים רוצים לא רק להשתלט על העולם מבחינה כלכלית ומדינית, אלא הם זוממים גם להשליט את דתם על כל האנושות. יאפאן, לדבריו, היא היחידה היכולה לסכל את מזימתם זו, כי השקפת עולמה היא תכלית הניגוד של השקפתם. מלחמת העולם השנייה היא, לדעתו, מאבק איתנים 'בין הרוח היהודית לבין הרוח היאפאנית'⁵³.

בינואר 1944 פירסם העיתון סימפוזיון על נושא היהודים, בהשתתפות 'מומחים' שונים. אחד המשתתפים, הבארוך Akita Shigetoki, השמיע את הטענה כי רופאים יהודים מפיצים בכוונה חיידקי מחלות בעולם, כדי להחליש את הגויים, וכדי שבכבוא הזמן יוכלו להשתלט עליהם. לשם 'הוכחת' דבריו הוא הצביע על מחלת השפעת הקשה שפקדה אותה שנה את אירופה⁵⁴. באוגוסט אותה שנה התפרסם בעיתון מאמר, שבו נאמר בין השאר:

הקאפיטאליסטים היהודיים, השולטים בארצות-הברית ובאנגליה, מעוניינים כי אנשים רבים ככל היותר ייהרגו במלחמה, כדי שרווחיהם יגדלו. במלחמת העולם הקודמת הם מכרו נשק לשני הצדדים ובכך גרמו להתארכותה של המלחמה... כשפרצה המלחמה בין יאפאן לבין סין, הם מכרו נשק לצ'אנג קאי-שק ובאותו זמן העניקו גם הלוואות ליאפאן, על מנת להרוויח גם מן הסכסוך הזה⁵⁵.

לא ייפלא שהאשמות מגוכחות אלה הרגיוזו את אותם ההוגים הליבראליים אשר לא שיתפו פעולה עם המישטר ואשר לא יכלו לבטא את דעתם בפומבי. אחד מהם היה העיתונאי והפובליציסט Kiyosawa Kiyoshi, שיומנו מתקופת המלחמה השתמר. הוא כותב כי נפגש ב-20.6.1943 עם חוקר היהדות ד"ר קוצוג'י והדברים הנכונים ששמע מפיו על היהודים הפריכו את הטענות הילדותיים של הדוברים האנטישמיים כמו שיאודן. במקומות רבים ביומנו מלגלג קיוסאווה על הדוברים האנטישמיים הממיטים קלון על אנשי הרוח של יאפאן⁵⁶.

היחס לציונות

למרות שיאפאן היתה אחת המעצמות הגדולות בעולם, היא לא גילתה עניין בנעשה במזרח התיכון, כשם שלא גילתה עניין בשום איזור אחר מחוץ לתחומה של מזרח אסיה. בשנות

52 שם, עמ' 141–143.

53 מצוטט בגט"א, 22.9.1942.

54 קיוסאווה (לעיל, הערה 51), עמ' 16.

55 שם, עמ' 184–185.

56 שם, כרך א' עמודים 77–78, 198–199; כרך ב' עמ' 75.

העשרים תמכה יאפאן, כאחת החברות הקבועות במועצת חבר הלאומים, במדיניות הבריטית של מתן אפשרות ליהודים להקים בית לאומי בארץ ישראל במסגרת המאנדאט. כאות הוקרה על כך, רשמה הקהילה היהודית של שאנחאי בשנת 1922 את שר החוץ היאפאני דאז, הרוזן אוצ'ידה יאסויה, ב'ספר הזהב' של הקרן הקיימת לישראל⁵⁷.

הצטרפותה של יאפאן ל'ציר' ופרוץ המלחמה באוקיינוס השקט שינו את המצב. תעמולת המלחמה של יאפאן ביקשה לשכנע את אנשי אסיה כי יאפאן היא המשחררת שלהם מעולו של האדם הלבן. היחס שלה לציונות נבע מן הרצון להוכיח לעולם המוסלמי כי יאפאן היא ידידתו נגד הקולוניאליסטים הבריטים ובני בריתם היהודים. למרות שהמזרח התיכון נמצא מחוץ לשאיפות האסטרטגיות של יאפאן, היא קיוותה כי רכישת אהדתם של הערבים תסייע לה ברכישת אהדתם של המוסלמים בדרום אסיה ובדרום-מזרח; חלק מאיזורים אלה נמצא תחת שלטונה ועל האחרים ביקשה להשתלט במשך הזמן.

כל סימן של תמיכה ערבית ביאפאן זכה לפירסום. כך, למשל, לאחר ההתקפה על פרל-הרבור, מיהרו עיתוני יאפאן לבשר כי המופתי הגולה של ירושלים, חאג' אמין אל-חוסייני, שישב אותו זמן בברלין, פירסם הצהרה הקוראת לכל המוסלמים במזרח-אסיה לתמוך במאבקה הצודק של יאפאן. במשך המלחמה שלח המופתי מברקי ברכה לממשלת יאפאן בהודמנויות שונות וכולם זכו להבלטה באמצעי התקשורת⁵⁸.

מכיוון שההתקפות על הציונות נועדו בעיקר לצורכי חוץ, הרי השופר הראשי שלהן היה העיתון בשפה האנגלית 'ניפון טיימס', שהופץ בארצות הברית. ב-17.2.1943 התפרסם בעיתון מאמר מערכת ובו טענה כי ארצות-הברית ואנגליה, הנתונות להשפעה יהודית, מנהלות מדיניות של דיכוי המוסלמים בכל מקום⁵⁹. בעקבות ועידת קאהיר שהתכנסה בנובמבר 1943, ואשר בה החליטו מנהיגי ארצות-הברית, אנגליה וסין כי על יאפאן יהיה לוותר על כל השטחים שכבשה מאז אמצע המאה ה-19, התפרסם בעיתון מאמר מערכת ובו נערכה השוואה בין ההחלטה הזאת לבין שאיפתם של היהודים להחזיר את השעון בארץ-ישראל לאחור, לתקופה בה הם היו אדוני הארץ אלף שנים לפני הספירה. העיתון מבטיח כי שתי השאיפות ה'ריאקציוניות' הללו תושמנה לאל על-ידי עמי אסיה⁶⁰.

פעמים גילה העיתון בורות בפרטי הסכסוך היהודי-ערבי. כך, למשל, ב-26.11.1942 נכתב בעיתון כי כבר מאות שנים נטוש מאבק עקוב מדם בין היהודים לבין הערבים בשטחי צפון-אפריקה, משום שהיהודים 'המהווים סרטן בלב הקהילות הערביות' מתפרנסים מניצול הערבים. המאמר מסתיים בקריאה לערבים להתאחד כנגד המזימות שרוקמים נגדם 'ממשיכי דרכו של שיילוק'⁶¹.

57 ספר הזהב של הקרן הקיימת לישראל, כרך 2 מס' 4634.

58 גט"א, 21.12.1941; נ"ט, 7.3.1943, 10.10.1944, 22.2.1945.

59 נ"ט, 17.2.1943. העיתון, שנקרא לפני המלחמה *Japan Times*, שינה את שמו בשנת 1941 ל-

Japan Times & Advertiser. ב-1943 הוא שינה שמו שוב ל-*Nippon Times*.

60 שם, 14.3.1944.

61 גט"א, 26.11.1942.

גם העיתונים בשפה היאפאנית השמיעו דעות פרו־ערביות. באוגוסט 1942 כתב העיתון 'קוקומין שימבון' במאמר מערכת:

במצרים גואים הרגשות האנטי־בריטיים בגלל תמיכתה של אנגליה ביהודים. זאת הסיבה ששש־מאות אלף היהודים בארץ־ישראל נתקפו עכשיו כהלה... היהודים בארצות ערב, שנהנו עד כה מיחס מועדף תחת השלטון הבריטי, צריכים להבין כי יום הדין שלהם קרב⁶².

ב־7.8.1944 הקדיש ה'אסאהי' מאמר מערכת לנושא הארץ־ישראל, ובו נאמרו גם הדברים הבאים:

מצער הדבר שאחרי מאבק ממושך של עשרים שנה נגד הבריטים... לא השתחרר עדיין העולם הערבי משלטונם של אנשי הדת. לעומת זאת מעודדת העובדה כי במאבק האנטי־בריטי המתנהל עכשיו בארץ־ישראל, אפשר להבחין בצמיחתה של תנועה־לאומית־ערבית אמיתית. אכן, לא ירחק היום שבו הערבים במערב־אסיה יתנו את ידם למפעל התחייה במזרח אסיה⁶³.

מאבקן של הישוב העברי נגד 'הספר הלבן' הצריך הסבר, שהרי הוא סתר את התדמית של היהודים כעושי דברם של האנגלים. ב־28.3.1944 התפרסמה ב'מאניצ'ו' הערכה כי

לפני המלחמה תמכו הבריטים ביהודים וגיננו את מעשי הערבים כפעולות טרור. אך בעקבות החמרת המצב באירופה, הם נוכחו לדעת כי אם ברצונם להמשיך ולשלוט במערב־אסיה, עליהם לרכוש את תמיכתם של הערבים. לכן הם הטילו הגבלות על הגירת יהודים לארץ־ישראל ובכך עוררו על עצמם את זעמם של היהודים. אכן איזו אירוניה⁶⁴.

רצח הלורד מוין בקאהיר בנובמבר 1944 הציג לפתע את היהודים באור חיובי, כקרבות של האימפריאליזם הבריטי בדומה לערבים. ה'ניפון טיימס' הקדיש מאמר מערכת לפרשה זו; בעל המאמר תיאר את הבריטים כמסכסכים בין היהודים לערבים והביע תקווה כי יעלה בידי הערבים והיהודים להתאחד למאבק משותף נגד הכובש האנגלי⁶⁵. מאמציה של התעמולה היאפאנית לזכות באהדתו של העולם הערבי נחלו מפלה. בפברואר ובמארס 1945 הכריזו ארבע המדינות הערביות: מצרים, סוריה, לבנון וערב הסעודית, מלחמה על יאפאן וגרמניה⁶⁶.

62 מצוטט שם, 17.8.1942.

63 א"ש, 7.8.1944.

64 מ"ש, 28.3.1944.

65 נ"ט, 16.11.1944.

66 העיתונות היאפאנית הבלטה את העובדה שראש ממשלת מצרים, אחמד מאהר, נרצח ביום שבו הכריזה ארצו מלחמה על יאפאן. נ"ט, 26.2.1945.

גילויי אהדה ליהודים

כיוון שהאנטישמיות היאפאנית היתה תופעה רעיונית ולא חברתית, היא יכלה לגור בכפיפה אחת עם גילויים של פילושמיות במישור התיאורטי או המעשי. בנוסף ל'יועצים לענייני יהודים', שביקשו לגייס את כוחם הדימוני של היהודים לטובתה של יאפאן, היו גם יחידים וקבוצות שפיתחו אהדה ליהודים, אם בגלל הישגיהם בתחומים שונים ואם בגלל הנכואות עליהם במקרא.

בקובץ מאמרים בענייני מדע, שהתפרסם ביאפאן בשנת 1944, כותב אחד המשתתפים, פרופסור אראקי טושימה מאוניברסיטת קיוטו, על התייחסותם של עמים שונים כלפי המדע. הבריטים, הוא כותב, רואים במדע אמצעי להגדלת עושרם; הצרפתים רואים בו דרך להרחבת השכלתם; האמריקנים רוצים להשיג באמצעותו מקום ראשון בכל תחום; והיהודים רואים בו אמצעי לקידום האושר של כל האנושות⁶⁷. זו היתה רק התבטאות קצרה וחולפת בנושא שונה, אך היא שיקפה דעה חיובית על היהודים, דעה שאיש המדע לא חשש להביע והעורך והמוציא לאור לא חששו להדפיס.

לפני המלחמה נמצאו גם בחוגי הימין אנשים שרחשו אהדה ליהודים. פרופסור Fujisawa Chikao מאוניברסיטת קיוטו, שנודע בזמן המלחמה בחיבוריו הלאומניים, כתב בשנת 1925 מאמר על הדמיון התרבותי בין היאפאנים לבין היהודים והגיע למסקנה שהיאפאנים הם צאצאי ישראל והקיסר היאפאני הראשון השתייך לבית דוד⁶⁸. הסופר הלאומני Mitsukawa Kametarō פירסם בשנת 1929 ספר בשם 'מיקסם השווה של הסכנה היהודית', שבו הפריך את טענותיהם של האנטישמים והעלה על נס את תרומתם של היהודים לעולם⁶⁹.

גילויי האהדה הבולטים ביותר כלפי היהודים באו מקרב כת נוצרית קטנה, שראתה במפעל הציוני אות של אתחלתא דגאולה והתייחסה לעם ישראל כעם הבחירה. כבר בעקבות הצהרת בלפור, הכריז ההוגה הנוצרי המפורסם ביותר של יאפאן, Uchimura Kanzō, כי שיבת היהודים לארץ-ישראל היא סימן לשובו הקרוב של ישו לעולם, שיבה שיאפאן תמלא בה תפקיד חשוב⁷⁰.

אחד מתלמידיו של אוצ'ימורה היה הבישוף המתודיסטי Nakada Jūji, שייסד בשנת 1901 את ה-Japan Holiness Church. בשנת 1933, שלוש שנים לאחר מותו של אוצ'ימורה, פרש הבישוף נאקאדה מן הכנסייה שהקים וייסד כת חדשה בשם 'כנסיית הטהרה' (Kiyome Kyōkai). הרעיון המרכזי שהיה מונח ביסודה של הכת החדשה היה כי מלחמת גוג ומגוג עומדת לפרוץ בעולם, בצורה של מלחמת עולם אכזרית. במלחמה זו

67 מצוטט במאמר 'ההשקפות על המדע והטכנולוגיה בזמן המלחמה' של קאוואהארה. Kawahara Hiroshi, 'Senjika ni okeru kagaku gijutsu-ron', in Waseda Daigaku, *Nihon no fuashizumu*, Tokyo 1974, II, p. 70.

68 דיקר (לעיל, הערה 3), עמ' 156–158.

69 קובאיאשי (לעיל, הערה 3), עמ' 235 ואילך.

70 שם, עמ' 245 ואילך.

תינחת על עם-ישראל מכה קשה מצדו של האנטי-כריסט, אך אז תופיע יאפאן כשליחת האלוהים, תסייע ליהודים לשוב אל ארצם המובטחת ובכך תסלול את הדרך לשובו של המשיח לעולם.⁷¹

בספרו 'יאפאן על פי נבואות המקרא', אותו כתב באותה שנה, מביע נאקאדה הערצה גדולה ליהודים:

היהודים הם עם מופלא... מספרם בעולם אינו עולה על שמונה-עשר מיליון איש ורק כאלפיים מהם מתגוררים ביאפאן. אולם הנביאים ניבאו להם כי הם יהיו השליטים הכלכליים של העולם. נבואה זאת התגשמה. נוסף לכך אנו רואים כי מהם יצאו אנשי מדע, הוגים, מדינאים, מוסיקאים וכו' מן הגדולים בעולם... כמובן, מצויים בקרבם גם יסודות שליליים... כמו טרזק ויהודים האחרים שהשתתפו במהפכה הרוסית... אומרים שכשני שלישי מן העושר העולמי מצויים בידיהם. אבל האנטי-כריסט יגזול מהם את כל רכושם... תפרוץ מלחמת עולם גדולה והעולם יהיה תוהו ובוהו. אזי תוטל השליחות האלוהית על יאפאן לגבור על העמים הלבנים, להציל מידיהם את עם-ישראל ולהובילו אל ארץ אבותיו בארץ-ישראל... תפקידה האלוהי של יאפאן יהיה לעזור ליהודים להקים מחדש את מדינתם.⁷²

את האסמכתא המקראית לבחירתו של העם היאפאני מצא נאקאדה בפסוק 'כי שמש ומגן ה' אלהים' (תהלים פד יב), המוכיח לדעתו כי היאפאנים (שסמלם היא השמש העולה) והיהודים (שסמלם הוא מגן דוד) נועדו לגאול את העולם. זה היה גם שמו של הספר השני שכתב ואשר על כריכתו התנוססו השמש ומגן דוד.⁷³

נאקאדה מת בספטמבר 1939, ימים אחדים לאחר שפרצה המלחמה הנוראה שחזה אותה בעיני רוחו. לאחר מותו התפלגה הכת שלו לשתיים: קבוצה אחת, שמנתה שבעת אלפים מאמינים, קראה לעצמה 'כנסיית הטוהרה, הסיעה הבכירה' (Kiyome Kyōkai Chōrōha); בעוד שקבוצה שנייה, שמנתה שש מאות מאמינים, קראה לעצמה 'אגודת המיסיון למזרח הרחוק, כנסיית הטוהרה', או 'הסיעה האורתודוקסית' (Seitōha).⁷⁴

אולם שתי הסיעות המשיכו לדבוק ברעיונותיו הפילושמיים של נאקאדה. כאשר הגיעו הפליטים היהודים הראשונים מאירופה ליאפאן, בדרכם לשאנחאי ולמקומות אחרים, קידמו אותם אנשי הכת בפרחים, פירות ודגלונים תכלת לבן והתפללו אתם למען שיבת ציון.⁷⁵ כאשר נכנסה יאפאן למלחמה, הגבירה הממשלה את הפיקוח על הכיתות הנוצריות,

71 עיקרי האמונה של הכת מפורטים בדין-וחשבון המשטרתי על כיתות חשודות משנת 1942: Akashi Hirota & Matsuura Sōzō, ed., *Shōwa tokkō dan'atsu*, Tokyo 1975, IV, p. 66 ff

72 Bishop Juji Nakada, *An Unknown Nation* (translated by Rev. B. Kida), Tokyo 1933, pp. 5–13

73 דיקר (לעיל, הערה 3), עמ' 159 ואילך.

74 אקאשי ומאצואורה (לעיל, הערה 71), עמ' 66.

75 עדותו של שמעון ברגמן, תיק 03/3043 בארכיון 'יד ושם'. ראה גם טוקאיר ושווארץ (לעיל, הערה 3), עמ' 134.

שנחשדו בקיום מגעים עם כנסיות האם במערב. במיוחד נחשדו הכיתות הדתיות החדשות, שסירבו לקבל מרות והטיפו לרעיונות פוליטיים משלהן. במסגרת זו נחשדה גם 'כנסיית הטוהרה' בהפצת רעיונות 'מזיקים', וביוני 1942 עצרה המשטרה חמש מאות חמישים וארבעה מחבריה, משתי הסיעות, שהיו האנשים המרכזיים של הכת. המעצרים התבצעו בכל רחבי יאפאן ובעקבותיהם לא שבה הכת לפעילות עד סוף המלחמה⁷⁶.

*

למרות שיאפאן נשארה עד אמצע המאה הי"ט מחוץ למעגל של הדתות המונותאיסטיות והתפוצה היהודית, התפתחה בה במחצית הראשונה של המאה הנוכחית אידיאולוגיה אנטישמית. אידיאולוגיה זו לא היתה מכוננת נגד יהודים מסויימים, המעטים שישבו ביאפאן או מספר הרבבות שהתיישבו בסין, אלא נשארה בבחינת תיאוריה המבקשת להסביר את המצב הבינלאומי במונחים של מזימה אנטי-יאפאנית חשאית.

האנטישמיות היאפאנית שאבה את רעיונותיה וסמליה מן האנטישמיות האירופית. אך, בעוד האנטישמים האירופיים רואים את היהודים כנטע-זר, אסיאתי, המאיים להרוס את התרבות המערבית, ראו רוב האנטישמים היאפאנים את היהדות כהתגלמותה העליונה של תרבות המערב, המאיימת על ארצם. הסטריאוטיפ של היהודי החמרן, השתלטן, הערמומי והמצליח לא היה אלא קריקאטורה של הסטריאוטיפ של איש המערב, שתכונות דומות יוחסו לו כל הזמן. מכאן גם השנייות שביחס ליהודי, שסימל את כל מה שהיאפאנים העריצו ושנאו בתרבות המערבית.

בניגוד לבת בריתה גרמניה, לא חרתה יאפאן את האנטישמיות על דגלה באופן רשמי, למרות שבאופן לא רשמי זכתה אידיאולוגיה זו לעידוד בציבור ובאמצעי התקשורת. אחד הדברים שמנעו את התפשטותה של אידיאולוגיה השינאה ליהודים היתה האידיאולוגיה הרשמית של יאפאן בתקופת המלחמה, שדגלה בהארמוניה גזעית ולאומית באסיה בהנהגתה. כל עוד ביטאה האנטישמיות שלילה של התרבות והערכים של המערב, קל היה להזדהות אתה, אך ברגע שפירושה היה הפליית קיבוץ אתני או דתי אחד לרעה או אף השמדתו הפיסית, היא נתקלה בקשיים. אופייני לכך הוא מאמר המערכת של ה'ניפון טיימס' מיום 12.11.1943 שהוקדש לרדיפות היהודים ב... ארצות הברית ובאנגליה. המאמר משווה את יחסם השלילי של האמריקנים והבריטים ליהודים ליחסם השלילי כלפי הכושים, היאפאנים והסינים ומגיע למסקנה שעמים גזענים כאלה אינם ראויים לנהל את העולם⁷⁷.

76 אקאשי ומאצואורה (לעיל, הערה 71), עמ' 74 ואילך, עמ' 129 ואילך, וכן עמ' 152–153. לאחר המלחמה הופיעו ביאפאן שתי כיתות נוצריות חדשות, ה'מאקויה' (קרויה גם 'הבשורה הקדומה') ו'יאפאנים נוצרים יידיי ישראל' (קרויה גם 'אגודת ישו הקדוש' ו'בית שלום'), שהמשיכו לפתח את הרעיון של אהבת עם-ישראל ותמיכה במדינת-ישראל כדרך להשגת הגאולה.

77 נ"ט, 12.12.1943.

בגלל היותה אופנה אינטלקטואלית ולא תופעה חברתית, נמוגה האנטישמיות ביאפאן באותה מהירות שבה שיגשגה. הנושא היהודי חזר, לאחר המלחמה, אל מקומו השולי בתודעה הציבורית, שם היה עד מלחמת העולם הראשונה. אולם דמותו של היהודי כמגלם את כל הטוב והרע שבתרבות המערב עוד חוזרת וצצה מדי פעם בפעם⁷⁸.

78 הדוגמה הבולטת ביותר לגישה מגזימה זו כלפי היהודים והיהדות הוא הספר *Nihonjin to Yudayajin* (היאפאנים והיהודים) שהופיע ביאפאן בשנת 1970 והפך מיד רבי־מכר. שם המחבר, כפי שהוא מופיע על הספר, הוא *Isaiah Ben Dasan*, המתואר כיהודי שגר ביאפאן ומכיר את היאפאנים. אולם, ספק רב אם יהודי כתב את הספר; נראה כי הספר נכתב בידי יאפאני.